

doi:10.15421/151619

УДК 352/353(477)(063)

Потенціал місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку регіону

О.Ю. БОБРОВСЬКА

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
Дніпропетровськ, Україна

Авторське резюме

Здійснювана в Україні децентралізація влади підвищує можливості кожного регіону самостійно обирати траєкторії свого розвитку і використання власного ресурсного потенціалу, що потребує перегляду й оновлення механізмів і інструментів місцевого самоврядування та публічного управління в проекції на підвищення сталості розвитку. Це обумовлює необхідність подальших досліджень проблемних питань цього надзвичайно складного явища.

Проблема сталого розвитку регіонів і їх внутрішніх можливостей за останні десятиріччя привернула увагу багатьох українських учених. Вони розглядали питання сутності і характеристики цього явища, категоріальний апарат, формували підходи до оцінювання стану розвитку тощо. Існуючі наукові нароби дали можливість більш глибокого осмислення і поглиблення уявлення про проблемні питання формування процесів розвитку, стаючи основою для подальших досліджень.

Мета статті – визначення потенціалу місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку регіону, розкриття підходів до його підвищення і управління раціональним використанням ресурсів для активізації процесів розвитку регіонів.

Розвиток регіонів – сфера прояву результатів і публічного характеру місцевого самоврядування. Однак досягнуті результати розвитку регіонів і рівень його сталості не відповідають потребам суспільства. Результати здійснюваних реформ, їх економічна, екологічна і соціальна значущість не відповідають витраченим ресурсам і зусиллям суспільства. Стратегії переходу регіонів до сталого розвитку не мають системного характеру. Для пошуку відповідей і способів вирішення проблемних питань розвитку в статті зроблена спроба виявити загальні першопричини в організації здійснення місцевого самоврядування, що лежать в основі підвищення його результативності в напрямку створення умов і забезпечення плинності процесів сталого розвитку регіонів шляхом дослідження їх потенціалів і впливових чинників. Розкрита змістова сутність терміну «потенціал місцевого самоврядування», яка зводиться до такого: потенціал місцевого самоврядування регіонів щодо забезпечення їх сталого розвитку являє собою сукупність джерел ресурсів і засобів місцевого самоврядування, форм, стимулів, інституційних, методичних, організаційних і управлінських інструментів та механізмів впливу, які використовуються у місцевому самоврядуванні, органічна взаємодія яких здатна створювати, підтримувати і збільшувати можливості і вплив на раціональне використання, поповнення потенціалу регіону задля забезпечення сталості розвитку.

Створення умов для раціонального використання потенціалу розвитку регіону запропоновано здійснювати шляхом реалізації таких кроків: визначення системних складових простору регіону, конкретизація елементів, системних ресурсів, виокремлення видів локальних потенціалів, використання їх у стратегіях і планах розвитку, обґрунтування ключових напрямів розвитку систем регіонів, вибір і використання інноваційних механізмів і технологій публічного управління й адміністрування, створення системи моніторингу результатів стану і плинності процесів розвитку за сис-

© О.Ю. Бобровська, 2016

темою їх показників і критеріїв результативності, інституційне забезпечення оновлення змін і організації діяльності місцевого самоврядування з огляду на підвищення ролі ОМС як рушійної сили, що акумулює потенціал і прискорює розвиток регіонів.

Наукове осмислення змісту терміна «потенціал місцевого самоврядування» в проєкції на розвиток регіону дозволяє в умовах збільшення повноважень місцевої влади підвищити увагу і спрямувати діяльність на раціональне використання потенціалу розвитку регіону шляхом запровадження нового бачення ролі потенціалу у формуванні цього процесу.

Гармонізація регіонального потенціалу з обраними темпами розвитку регіонів, запровадження нового порядку управління процесами розвитку з використанням сукупності впливових чинників і інноваційних методів управління дозволить регіонам реалізовувати і нарощувати власні можливості, покращувати добробут населення.

Ключові слова: розвиток регіонів; потенціал розвитку; системи формування потенціалу; впливові чинники; структура процесу розвитку; потенціал місцевого самоврядування; ресурси потенціалу управління розвитком; функції; принципи.

Local self-government potential in sustainable development of region providing

O.YU. BOBROVS'KA

Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National academy of public administration, office of the President of Ukraine, Dnipropetrovsk, Ukraine

Abstract

Ongoing decentralization of power in Ukraine enhances abilities of each region to independently choose their development path and use their own resources. It requires reviewing and updating of mechanisms and instruments of local government and public administration projected to increase the sustainability of development. This necessitates further research of issues of this extremely complex phenomenon.

The problem of sustainable development of the regions and their internal capacities over the past decades has attracted the attention of many Ukrainian scientists.

They considered the question of the essence and characteristics of this phenomenon, categorical apparatus, and formed approaches to the assessment of the state etc.

Existing scientific researchers provided an opportunity for better understanding and deepening of the issues of processes of development formation, becoming the basis for further research.

The purpose of the article is the definition of the potential of local governments in the sustainable development of the region, finding approaches for improving management and rational use of resources to enhance the regional development.

Development of regions is the scope of display of results and public nature of local self-government. However, the results which are achieved by regional development and its level of sustainability do not meet the needs of society.

The results of ongoing reforms, their economic, environmental and social significance do not correspond to spent resources and efforts of society. Strategies of regions for the transition to sustainable development are not systematic. To search for answers and ways to address the issues of the article attempts to identify common root causes in the organization of local government, the underlying increase its impact in the direction of creating conditions and ensure the flow of sustainable regional development through research and their potential influential factors. It is disclosed a substantive nature of the term “potential of local self-government”, which boils down to that: the potential of local self-government of regions to ensure their sustainable development is a combination of sources, resources and funds of local government, forms, incentives, institutional, meth-

odological, organizational and management instruments and mechanisms of influence, used in government, organic interaction which is able to create, maintain and increase the opportunities and impact on rational use, recharge potential of the region to ensure the sustainability of development.

Creating conditions for rational use of the potential of the region are invited to do by performing these steps: definition of system components of regional space, specification of system resources elements, identification of types of local potential use in strategies and development plans, study key areas of development of regions, the choosing and using an innovative mechanisms and techniques of public management and administration, a system of monitoring the results of state and flow processes of the system of indicators and performance criteria, institutional arrangement of updating and organization of local government in view of the increasing role of local self-governments as the driving force, accumulating potential and faster development of the regions.

Scientific understanding of the meaning of the term “potential of local government” in the projection of the development of the region in terms which allow increasing the powers of local authorities to increase attention and focus activities on the rational use of the potential of the region by introducing a new vision of the role of potential in shaping this process.

Harmonization of regional capacity with selected regions pace of development, the introduction of a new order of management process of using a set of influential factors and innovative management techniques allow regions to implement and build local capacity, improve living standards.

Key words: regional development; capacity development; capacity building systems; influential factors; the structure of the development potential of local self-government; resources of capacity development; functions; principles.

Потенциал местного самоуправления в обеспечении устойчивого развития региона

Е.Ю. БОБРОВСКАЯ

Днепропетровский региональный институт государственного управления
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины,
Днепропетровск, Украина

Авторское резюме

Осуществляемая в Украине децентрализация власти повышает возможности каждого региона самостоятельно выбирать траектории своего развития и использования собственного ресурсного потенциала, требует пересмотра и обновления механизмов и инструментов местного самоуправления и общественного управления в проекции на повышение устойчивости развития. Это обуславливает необходимость дальнейших исследований проблемных вопросов этого чрезвычайно сложного явления. Проблема устойчивого развития регионов и их внутренних возможностей за последние десятилетия привлекла внимание многих украинских ученых. Они рассматривали вопросы сущности и характеристики этого явления, категориальный аппарат, формировали подходы к оценке состояния развития и тому подобное. Существующие научные наработки предоставили возможность более глубокого осмысления и углубления представления о проблемных вопросах формирования процессов развития, становясь основой для дальнейших исследований.

Цель статьи – определение потенциала местного самоуправления в обеспечении устойчивого развития региона, раскрытие подходов к его повышению и управлению рациональным использованием ресурсов для активизации процессов развития регионов. Развитие регионов – сфера проявления результатов и публичного характера местного самоуправления. Однако достигнутые результаты развития регионов и уровень его устойчивости не соответствуют потребностям общества. Результаты проводимых реформ, их экономическая, экологическая и социальная значимость не соответствуют потраченным ресурсам и усили-

ям общества. Стратегии перехода регионов к устойчивому развитию не имеют системного характера. Для поиска ответов и способов решения проблемных вопросов развития в статье сделана попытка выявить общие первопричины в организации осуществления местного самоуправления, лежащие в основе повышения его результативности в направлении создания условий и обеспечения течения процессов устойчивого развития регионов путем исследования их потенциалов и влиятельных факторов. Раскрыта содержательная сущность термина «потенциал местного самоуправления», которая сводится к следующему: потенциал местного самоуправления регионов по обеспечению их устойчивого развития представляет собой совокупность источников ресурсов и средств местного самоуправления, форм, стимулов, институциональных, методических, организационных и управленческих инструментов и механизмов влияния, используемых в местном самоуправлении, органичное взаимодействие которых способно создавать, поддерживать и увеличивать возможности и влияние на рациональное использование, пополнение потенциала региона для обеспечения устойчивости развития. Создание условий для рационального использования потенциала развития региона предложено осуществлять путем реализации следующих шагов: определение системных составляющих пространства региона, конкретизация элементов, системных ресурсов, выделение видов локальных потенциалов, обоснования ключевых направлений развития систем регионов, выбор и использование инновационных механизмов и технологий публичного управления и администрирования, создания системы мониторинга результатов состояния и течения процессов развития по системе их показателей и критериев результативности, институциональное обеспечение обновления изменений и организации деятельности местного самоуправления с учетом роли ОМС как движущей силы, аккумулирует потенциал и ускоряет развитие регионов.

Научное осмысление содержания термина «потенциал местного самоуправления» в проекции на развитие региона позволяет в условиях увеличения полномочий местной власти повысить внимание и направить деятельность на рациональное использование потенциала развития региона путем внедрения нового видения роли потенциала в формировании этого процесса. Гармонизация регионального потенциала с выбранными темпами развития регионов, введение нового порядка управления процессами развития с использованием совокупности факторов влияния и инновационных методов управления позволит регионам реализовывать собственные возможности, улучшать благосостояние населения.

Ключевые слова: развитие регионов; потенциал развития; системы формирования потенциала; влиятельные факторы; структура процесса развития; потенциал местного самоуправления; ресурсы потенциала управления развитием; функции; принципы.

Постановка проблеми. Прогресивною ідеєю цивілізованого суспільства, починаючи з 1992 р., стала концепція його сталого розвитку. Завдяки накопиченню знань і нарощуванню емпіричного матеріалу стосовно сталого розвитку в європейських країнах з'явилося і розуміння необхідності управління його процесами. Пошуком можливих механізмів і інструментів реалізації процесів сталого розвитку почали займатись усі прогресивні країни світу.

Такий пошук здійснюється і в Україні. Керівники багатьох підприємств та інших господарюючих суб'єктів розуміють необхідність пріоритетного вирішення проблем сталого розвитку і здійснюють в керованих об'єктах певні заходи,

спрямовані на його забезпечення. Однак позитивна динаміка цього швидкого й інтегрованого процесу поки що відсутня. Особливо гострою проблема сталого розвитку спостерігається в просторі існування регіонів. Проблемне поле сталого розвитку на цьому рівні, моделі і суб'єкти впливу на нього в дослідженнях і на практиці також визначені вкрай недостатньо.

Сьогодні на підвищення рівня розвитку регіонів почали суттєво впливати глобальні виклики сучасності: підвищення конкурентоспроможності, міграція населення і спустошення сільських територій, продовження існування традиційної «вертикальної» системи управління економікою, слабке врахування

місцевих умов, копіювання запозичених моделей управління без урахування місцевих соціальних, інституційних і політичних умов, скорочення соціальних зобов'язань держави і перекладання їх на місцеві бюджети та недержавні організації. Зазначене спонукає до пошуку і побудови випереджальних моделей розвитку й імплементації їх у діяльність органів місцевого самоврядування (ОМС).

Здійснювана в Україні децентралізація влади підвищує можливості кожного регіону самостійно обирати траєкторії свого розвитку і використання власного ресурсного потенціалу, що потребує перегляду й оновлення механізмів та інструментів публічного управління в проєкції на підвищення сталості розвитку. Це обумовлює необхідність подальших досліджень проблемних питань цього надзвичайно складного явища.

Аналіз досліджень і публікацій.

Проблема сталого розвитку регіонів і їх внутрішніх можливостей за останні десятиріччя привернула увагу багатьох українських учених, серед яких: О.В. Яценко [1], Л.Г. Чернюк [2], М.Й. Гедзь [3], А.П. Садовенко [4], М.А. Шмідт [5], Д.А. Палехов [5], Г.Б. Марушевський [6; 20], В.І. Карамушка [7], М.Т. Шафикова [8], І.В. Шляхто [9], К.О. Виноградова [10], Н.І. Ердинцева [11], А.Г. Шапарь [12], М.В. Грязев [13], Л.Г. Мельник [15; 16], Ю.П. Алексєєв [18], Б.М. Данилишин [19], О.М. Навелєв [21], Л.Г. Руденко [22] та ін. Вони розглядали питання сутності і характеристики цього явища, категоріальний апарат, формували підходи до оцінювання стану розвитку тощо. Існуючі наукові нароби дали можливість більш глибокого осмислення і поглиблення уявлення про проблемні питання формування процесів розвитку, стаючи основою для подальших досліджень.

Мета дослідження: визначення потенціалу місцевого самоврядування в забезпеченні сталого розвитку регіону, розкриття підходів до його підвищення і управління раціональним використанням ресурсів для активізації процесів розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Розви-

ток регіонів за їх ключовими векторами здійснюється у водному, повітряному і внутрішньому (надра) просторі. Управління регіональним розвитком і його джерелами покладено на багатофункціональну систему державної і місцевої влади. Покращення існуючої спеціалізації, кооперації, комбінування, корпоративізації, кластеризації, регіоналізації як характеристик спільної загальнопромислової і загальногосподарської систем, складається з низки підсистем, які мають певні параметри, ресурси, окреслену зону просторового існування регіону. Втім у стратегіях і планах розвитку вони повністю не розглядаються. Це свідчить про недостатню задіяність і неврахування вирішального чинника розвитку регіону – ресурсно-просторового потенціалу.

Розвиток регіону як складний багатоаспектний нелінійний процес залежить від обсягів, якості і рівня задіяності потенціалів регіону в процесах розвитку, самоорганізації і управління їх використанням. На сучасному етапі центральним питанням стає визначення потенціалу розвитку та його складових і з'ясування ролі потенціалу як джерела перетворення і забезпечення позитивних системних змін у регіоні, послідовності його нарощування і сприятливих умов раціонального використання.

Розглянемо питання визначення і можливості розвитку потенціалу місцевого самоврядування в розвитку регіону. Термін «потенціал» без формулювання мети його застосування не використовується. Сутність і зміст цього поняття розглядається в контексті визначення того кінцевого результату, якого прагне досягти суспільство і для якого необхідні певні ресурси.

Доцільно підкреслити, що будь-який ресурс, потенціал якого слід визначити для досягнення поставленої мети, може змінювати свої характеристики, включати нові елементи чи параметри майбутнього розвитку. Для забезпечення цілей розвитку збільшення потенціалу не завжди знадобиться, може бути достатнім його раціональне використання в існуючих параметрах. Невикористання можливостей потенціалу також не за-

вжди гальмує вирішення нових завдань, якщо вони не спрямовуються на розвиток.

У науковій літературі існує багато

визначень поняття «потенціал» та його видів. Наведемо ті з них, що можуть стосуватися потенціалу розвитку регіонів (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «потенціал» в проєкції на розвиток регіону

	Зміст поняття
Потенціал (з лат. – сила)	Сукупність засобів і можливостей для досягнення поставлених цілей
Потенціал	Сукупність параметрів, які обумовлюють наявність у систем певних можливостей, здатностей і ресурсів для здійснення ними тих чи інших зусиль, спрямованих на самозабезпечення і самовідродження, а також для перетворення умов і характеристик середовища [8, с. 238]
Потенціал інтелектуальний (з лат. слово «інтелект» – розум)	Пріоритетний чинник якісного розвитку суспільства. Сукупність розумових здібностей людини (спільноти) до розумової діяльності із засвоєння, усвідомлення інформації, її систематизації, перетворення на знання
Потенціал інформаційний (ІІ)	Ступінь інформаційної потужності будь-якого суб'єкта діяльності, його приховані інформаційні можливості. Він співвідносний з усіма іншими видами потенціалу (економічним, громадсько-політичним, фаховим, виробничим, науковим, технічним, культурним тощо) [18, с. 14]. Наближення суспільства до рівня інформаційної цивілізації збільшує значущість ІІ
Потенціал природний	Сукупність наявних природних умов і ресурсів, що впливають на економічну діяльність і використовуються у виробництві благ. Здатні забезпечити потреби країни [17, т. 3, с. 15].
Природно-ресурсний потенціал	Сукупна продуктивність природних ресурсів України як засобів виробництва і предметів споживання, що виражаються у споживчій вартості. Природно-ресурсний потенціал – мінеральні, земельні та рекреаційні ресурси
Потенціал економічний	Наявні у економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура, можливість раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети [17, т. 2, с. 13]
Економічний потенціал регіону	Сукупна здатність економічної системи регіону, її галузей, підприємств і господарств здійснювати економічну діяльність унормованих обсягів продукції і послуг відповідної якості
Потенціал виробничий	Реальний обсяг продукції, який можна виготовити за певного використання наявних ресурсів; наявні та потенційні можливості виробництва, забезпеченість його певними видами ресурсів і наявні фактори виробництва [17, т. 2, с. 13]
Потенціал розвитку окремих організацій	Комплекс супроводжувальних дій, які реалізує організація для створення умов сталого збалансованого руху процесів розвитку і отримання запланованих результатів
Потенціал сталості регіону	Такий рух матеріальних, грошових, фінансових, інформаційних та інших видів потоків, які забезпечують стабільний стан регіону в умовах нестабільності зовнішнього середовища [13, с. 238]
Потенціал розвитку	Не лише можливість створення нововведень здійснення інновацій, але й готовність сприйняти ці нововведення для подальшого ефективного використання на рівні відповідного світосприйняття [9, с. 41]
Потенціал розвитку території (регіону)	Можливість його розвитку за умови використання всього комплексу територіальних ресурсів особливостей наявної і перспективної структури його господарства географічного положення в інтересах підвищення якості життя населення [10]
	Ємна величина, що складається із суми окремих потенціалів, яка формується як результат системної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників [11, с. 303]
Людський потенціал	Сумарна продуктивність усіх учасників суспільної діяльності і робочої сили у всіх сферах матеріального виробництва, інфраструктури, в домашньому господарстві, суспільно-політичній діяльності, системі управління і регулювання та інших сферах людської діяльності

Кожен вид потенціалу спирається на ресурси, які мають певну специфіку. До складу ресурсів розвитку регіонів належать: сировинні, виробничі, інфраструктурні, фінансові, енергетичні та інші ресурси. У свою чергу, для їх раціонального використання в процесах розвитку регіону необхідні як внутрішні (кадрові, організаційно-структурні, інформаційні, науково-технічні, інституційні та інвестиційні ресурси), так і зовнішні, державні ресурси.

Аналіз наведених визначень дозволяє впевнитись, що потенціал розвитку будь-якого регіону являє собою інтегровану сукупність його потенціалів і можливостей. З метою дослідження систематизуємо потенціал окремих систем регіонального господарства як складників комплексного потенціалу розвитку регіонів (рис. 1).

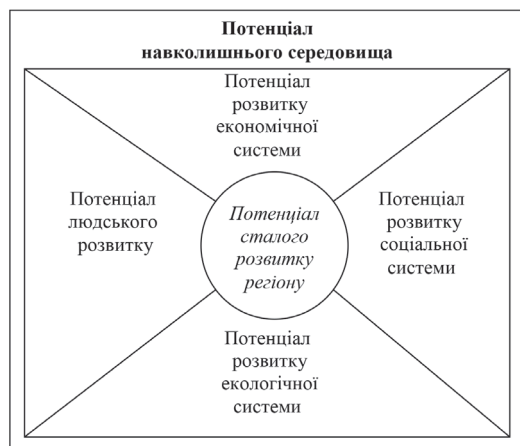

Рис. 1. Системи регіонального господарства як складники формування потенціалу розвитку

Для визначення видів потенціалу систем регіонів доцільно розглянути призначення, сутність, характерні риси і роль кожної з них у формуванні і реалізації процесів розвитку (табл. 2).

Складні взаємодії і взаємозалежності систем регіону і їх різномірних та швидкоплинних компонентів вимагають скоординованих управлінських дій місцевої влади, які можливо окреслити шляхом визначення наявного потенціалу в стратегічно важливих галузях і сукупності

чинників впливу на його збереження і розвиток. На збереження і нарощування потенціалу регіональних систем у місцевому самоврядуванні впливають чотири групи чинників (відповідно до систем-них об'єктів регіону), які збільшують або зменшують можливості потенціалу його сталого розвитку (табл. 3). Так, чинники впливу на систему «людський розвиток» спрямовуються: на збереження стабільності суспільних процесів і відносин у суспільстві, на зниження конфліктів діяльності, забезпечення спроможності людей бути не тільки об'єктом, а й суб'єктом управління; на активну участь у створенні умов життєдіяльності, підвищенні якості життя, участь у підготовці і реалізації управлінських рішень, контролі плину процесів розвитку, підтримці плюралізму й толерантності стосунків у суспільстві. Відповідні чинники впливають і на всі інші системи регіонів.

Чинники, які найбільше впливають на потенціал розвитку систем регіонів, є взаємодоповнюючими і взаємопов'язаними його регуляторами. У кожному окремому регіоні можуть використовувати їх різні сукупності, які з часом оновлюються чи змінюються залежно від цілей розвитку. Вибір сукупності чинників залежить від зміни напрямів і очікуваних результатів розвитку. Забезпечення стійкої динаміки розвитку кожної окремої системи регіону і їх сукупності напряму пов'язується з потенціалом місцевого самоврядування і діяльністю органів місцевого самоврядування, а також використовуваними на території регіону механізмами управління.

Дієвість чинників можна розглядати як одну з характеристик потенціалу місцевого самоврядування. Втім, інтерпретація терміна «потенціал місцевого самоврядування» в наукових дослідженнях і практиці вживається довільно, що не сприяє визначенню змісту і сили впливу органів місцевого самоврядування на процеси розвитку керованих територій і не дозволяє надавати конкретну інтерпретацію поняттю потенціал у методичних засадах засобів його оцінюван-

Таблиця 2

Регіональні системи формування потенціалу розвитку регіонів

Система	Характерні риси і роль
Людського розвитку	Соціально-інтегрована сукупність жителів територіальних громад регіонів, яка являє собою соціоприродну цілісність соціальної сформованості суспільства, соціальності людини і основних загальнолюдських засад суспільного життя (освіченість, соціальна, ідеологічна і висока громадянська свідомість, моральність, культура, духовність, ментальність, відсутність суперечностей), що сприяє гармонійності, поєднанню інтересів і згуртованості населення і влади, дотриманню соціальної справедливості, розвиває і оновлює людський потенціал розвитку регіону, його конкурентні переваги і перетворення в найважливіший ресурс розвитку. Ефективне використання потенціалу забезпечує підвищення добробуту, економічне зростання, соціальний і екологічний розвиток, спільність національних і загальнолюдських інтересів та національну конкурентоспроможність. Об'єктом і суб'єктом розвитку системи є люди
Соціальна	Соціальне середовище існування людей у просторі регіону: соціальна інфраструктура, умови для гармонійного розвитку особистості і всіх членів громади, умови соціальної стабільності, реалізації прав на працю, достатній рівень матеріального добробуту і задоволення духовних потреб, соціальна допомога і соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна відповідальність влади і бізнесу, соціальні гарантії, соціально-ефективне виконання функцій соціального управління, ефективна соціальна політика, високі соціальні стандарти життя, освіти, охорони здоров'я, охорона довкілля, соціальні інновації, що спрямовуються на людський, економічний, соціальний і екологічний збалансований розвиток регіону
Економічна	Сфера суспільного життя людей, в якій на основі поєднання і використання різноманітних ресурсів здійснюються виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формується і постійно розвивається система економічних, продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних і виробничих відносин, відносин економічної власності, утворюється технологічний спосіб виробництва, яким управляють чинні й іманентні економічні закони, сукупність форм, методів і важелів використання економічних законів і розв'язання суперечностей суспільного способу виробництва, використання власності, економічного благополуччя розвитку людини, суспільства, держави. Призначенням економічної системи є: збільшення обсягів і швидкості руху матеріальних і нематеріальних потоків ресурсів – фінансових, інформаційних, інтелектуальних; підвищення питомої ваги «нової», «невагомої» економіки – економіки знань; оптимальне поєднання, використання і збереження сукупного капіталу (фізичного, природного, людського, обмежених ресурсів), застосування енерго- і витратозберігаючих технологій, потужного потоку суспільних доходів
Екологічна	Природна екосистема регіону, що являє собою сукупність природної і біологічної системи, в якій взаємодіють угруповання людських, рослинних і фауністичних організмів та екологічні явища, структура і функціонування яких забезпечує цілісність збереження біологічних систем, підтримку і оптимальне використання природних ресурсів і їх здатність до самооновлення природно-ресурсного потенціалу і його адаптації до різноманітних змін

ня й управління ним. На нашу думку, трактовка поняття «потенціал місцевого самоврядування» повинна бути тісно пов'язана з його базовими категоріями «місцеве самоврядування», «органи місцевого самоврядування», «повноваження органів місцевого самоврядування», «відповідальність», «зміст функцій і завдань» та іншими інституційними елементами. Аналіз літературних, законодавчих і аналітичних джерел, пов'язаних із дослідженням і реалізацією потенційних можливостей соціально-економічного розвитку і запропонованих методичних засад оцінювання його рівня, дозволяє запропонувати такий зміст дефініції потенціал місцевого самоврядування регіонів щодо забезпечення їх сталого розвитку. Його слід розглядати

як сукупність джерел ресурсів і засобів місцевого самоврядування, форм, стимулів, інституційних, методичних, організаційних і управлінських інструментів та механізмів впливу, які використовуються у місцевому самоврядуванні, органічна взаємодія яких здатна створювати, підтримувати і збільшувати можливості і вплив на раціональне використання, поповнення потенціалу регіону задля забезпечення сталості розвитку.

Доцільно зауважити, що за певної схожості елементів понять «потенціал місцевого самоврядування» і «механізм місцевого самоврядування» їх не слід ототожнювати. Механізм – це складова системи управління в місцевому самоврядуванні, а потенціал – це наявні

Таблиця 3

Чинники впливу на систему «людський розвиток»	Чинники впливу на «соціальну систему регіону»	Чинники впливу на «екологічну систему регіону»	Чинники впливу на «економічну систему» регіону
<p>Наявність уявлення про людину як об'єкта і суб'єкта розвитку.</p> <p>Освітній, професійний, кваліфікаційний, науковий, віковий склад населення.</p> <p>Соціальна інтегрованість і соціальна готовність до участі у перетвореннях.</p> <p>Чітко визначені і підтримувані соціокультурні й морально-етичні цінності територіальних громад.</p> <p>Ідеологічна, моральна і культурологічна політика місцевої влади.</p> <p>Опанування системним мисленням, баченням і реалізація владою політики соціоприродної цілісності, рівноваженості, збалансованості і гармонізації відносин між людьми, між владними органами і суб'єктами господарювання в просторі регіону.</p> <p>Досягнення високих стандартів життя.</p> <p>Широка участь громади у врядуванні місцевих проблем, заохочення і стимулювання багатосторонньої людської співпраці.</p> <p>Виховання соціальної людини, розробка «моделей» її виховання.</p> <p>Розвиток адаптаційних здібностей до змін, саморозвитку, самореалізації і самозахисту.</p> <p>Формування інституцій корпоративного громадянства.</p> <p>Постійні інвестиції в людський капітал.</p> <p>Формування і постійна підтримка інноваційного соціального середовища для розвитку всіх верств населення.</p> <p>Створення мотиваційних умов для поглибленої соціальної взаємодії і порозуміння соціуму регіону у формуванні соціальних цінностей, духовного і культурного сприйняття, збереження і розвитку навколишнього середовища.</p> <p>Запровадження корпоративної культури, корпоративу і корпоративності територіальних громад і влади.</p> <p>Заохочення і стимулювання багатосторонньої людської співпраці;</p> <p>Створення правових, адміністративних, інституційних умов людського розвитку.</p> <p>Запровадження систем переважних за активізацію і якість здійснення заходів розвитку.</p> <p>Розвиток інтелектуального потенціалу людської спільноти (здатностей до розумової діяльності) – освіта, кваліфікація, які характеризують суму знань засвоєних і використаних. Здобутки інтелектуальної праці – наукові, Уречевлені, Інституційні.</p>	<p>Повноцінна, якісна й ефективна соціальна інфраструктура.</p> <p>Запровадження інноваційної політики соціального розвитку.</p> <p>Запровадження високих соціальних стандартів життя.</p> <p>Надійні умови безпечного проживання.</p> <p>Рціональна архітектура соціального середовища регіону.</p> <p>Зниження ризиків урбанізації.</p> <p>Формування і підтримка ефективних заходів розвитку атлантаційних процесів.</p> <p>Створення атмосфери конкурентності складових розв'язків.</p> <p>Розвиток інформаційних процесів і моніторингу соціального розвитку.</p> <p>Виховання, формування і забезпечення соціальної відповідальності влади, керівників соціальних закладів і населення.</p> <p>Інноваційне наповнення соціального змісту управління соціальною сферою, ефективна реалізація функцій соціального управління.</p> <p>Створення мереж соціальної співпраці, соціального захисту і соціального співробітництва, виховання бажання до суспільно-корисних обов'язків.</p> <p>Запровадження заходів і фінансових пілг для реалізації програм і планів соціального розвитку.</p> <p>Розробка і підтримка брендингу території регіону, міст, громад, (етичної, естетичної, економічної, екологічної, історичної спадщини і її активів у майбутньому).</p>	<p>Розробка і реалізація стратегій національного використання природних ресурсів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – відтворення і охорона поверхневих і підземних вод, своєчасне запровадження сучасних форм водогосподарських підприємств, ліквідація забруднення водних об'єктів; – ш і д т р и м к а лісогосподарських підприємств, лісопереробних підприємств, лісопромислових підприємств, лісопромислових підприємств, догляд і заготівля лісопродукції; – р а ц і о н а л ь н а о р г а н і з а ц і я виробництва корисних копалин у дозволених межах тощо. Створення правових, адміністративних, інституційних і економічних умов збереження і розвитку екологічної системи регіону. Розробка стратегій, програм і планів розвитку, освоєння і збереження екологічної системи регіону. Рациональне використання природних ресурсів (землі, води, корисних копалин). Перехід на маловідходні ресурси та енергозберігаючі технології. Надання податкових пілг природоохоронним підприємствам і підприємствам ресурсодобувним і ресурсопереробним. Створення природоохоронних зон довкілля. Підвищення компетенцій державних службовців, фахівців, керівників і населення в питаннях охорони довкілля. Удосконалення інституційного, організаційно-управлінського і структурного управління. Упорядкування частини прибутку і оборотного капіталу для здійснення локальних проектів підтримки збереження і розвитку навколишнього середовища. 	<p>Визначення й унормування параметрів сталого розвитку.</p> <p>Удосконалення інституційного, нормативно-правового, управлінського і політико-регуляторного поля забезпечення розвитку економічної системи регіону, збереження її цілісності і єдності.</p> <p>Формування механізмів управління сталим, збалансованим розвитком фізичного простору регіону (твердої території, акваторії, аероторії і природних надр).</p> <p>Збалансування територіальної організації попліцентричної структури економіки регіону.</p> <p>Зміцнення корпоративності, кооперації, кластеризації і комбінування економічних процесів і зв'язків між ними.</p> <p>Розвиток транспортних логістичних мереж і зв'язків між ними.</p> <p>Ефективна забудова економічних об'єктів.</p> <p>Унормування індикаторів, критеріїв і показників розвитку в місцевих регіональних статистиках, політиках, стратегіях і планах розвитку.</p> <p>Організаційна диверсифікація економічних структур виробництва, структур управління, виробничих кооперативних зв'язків.</p> <p>Гнучка й ефективна система оподаткування діяльності інноваційних підприємств.</p> <p>Запровадження переважних заходів і умов для розвитку інвестиційної привабливості регіону.</p> <p>Формування «точок» і «зон» економічного зростання і їх фінансова підтримка.</p> <p>Створення і підтримка фондів розвитку і їх рационального використання.</p> <p>Дотримання рівноваги розвитку ресурсів і розвитку ринкової інфраструктури і регіональних ринків.</p> <p>Підвищення компетенцій ОМС, керівників, господарюючих суб'єктів.</p> <p>Використання інноваційних технологій, інструментів і механізмів управління і позитивного світового досвіду.</p>

конкретні ресурси, які можуть бути задіяні для досягнення поставлених цілей за допомогою використовуваних механізмів. «Потенціал» є більш емним поняттям за «механізм», яке відрізняється стабільністю існування своїх складових, тому механізм місцевого самоврядування слід розглядати як комплексний елемент його потенціалу, що призначається для досягнення поставлених цілей. Між цими поняттями існує тісний зв'язок. Потенціал місцевого самоврядування не може бути реалізований без його механізму, і навпаки, існування самого лише механізму не в змозі забезпечити результативність місцевого самоврядування.

З урахуванням вищенаведеного сукупний потенціал місцевого самоврядування регіонів щодо забезпечення їх сталого розвитку структурно слід визначати як комплекс потенціалу розвитку економічної, соціальної, екологічної системи, системи людського розвитку і потенціалу органів місцевого самоврядування.

Ключовими аспектами розвитку потенціалу місцевого самоврядування регіонів є його ресурси (кадрові, сировинні, фінансові, інституційні, управлінські та ін.). Їх поділяють на виробничі і матеріально-грошові, з якими постійно працюють ОМС (керівники і виконавці процесів розвитку), і нематеріальні (інтелектуальні, інформаційні, стратегічне мислення, виконавча майстерність, професійна компетентність, духовна моральність влади, громади і господарюючих суб'єктів). Освіта, компетенції, інноваційне мислення, моделі економічної, соціальної і екологічної поведінки ОМС та їх соціально значуща спрямованість недостатньо враховуються у змісті використання потенціалу здійснення стратегій, програм, планів і проектів соціоеколого-економічного розвитку в напрямі забезпечення рівноваги і збалансованості процесів життєдіяльності, хоча саме ці ресурси на сьогодні набувають пріоритетного значення і впливу.

Створення умов для раціонального використання потенціалу розвитку регіону повинно включати такі кроки: визначення системних складових простору

регіону, конкретизація елементів ресурсів, що входять до кожної із систем, виокремлення видів локальних потенціалів, використання їх у стратегіях і планах розвитку, обґрунтування ключових напрямів розвитку систем регіону, вибір і використання інноваційних механізмів і технологій публічного управління й адміністрування, створення системи моніторингу результатів, стану і плину процесів розвитку за системою їх показників і критеріїв результативності, інституційне забезпечення оновленого змісту і організації діяльності місцевого самоврядування з огляду на підвищення ролі ОМС як рушійної сили, що акумулює потенціал і прискорює розвиток регіонів.

Каскадну структуру філософії формування потенціалу системи управління інтегрованим процесом сталого розвитку регіону можна уявити з рис. 2.

Формуючи теоретичні основи і концепцію управління потенціалом розвитку регіону з боку ОМС, слід брати до уваги й адаптувати існуючі закони розвитку та побудови його процесів (закон єдності і боротьби протилежностей; закон переходу кількості в якість; закон пропорційного розвитку; закон економії часу; закон продуктивності праці; закон раціоналізації та ін.), врахування яких дозволяє отримати впевненість у правильності обраних тенденцій, напрямів розвитку і шляхів їх досягнення, створити прозору, обґрунтовану і організаційно впорядковану діяльність розробників і виконавців стратегій розвитку, обрати ефективні методи управління для утримання стійкої динаміки процесів і накопичування резервів.

Організація управління розвитком потенціалу регіону повинна забезпечити надійний управлінський вплив і безперервний контроль за станом і результатами цього розвитку. Використання цільового, системного, структурного і ресурсного підходів до визначення потенціалу місцевого самоврядування дозволяє чітко визначити завдання і напрями вдосконалення управління ним. Організація управління потенціалом розвитку регіону повинна передбачати

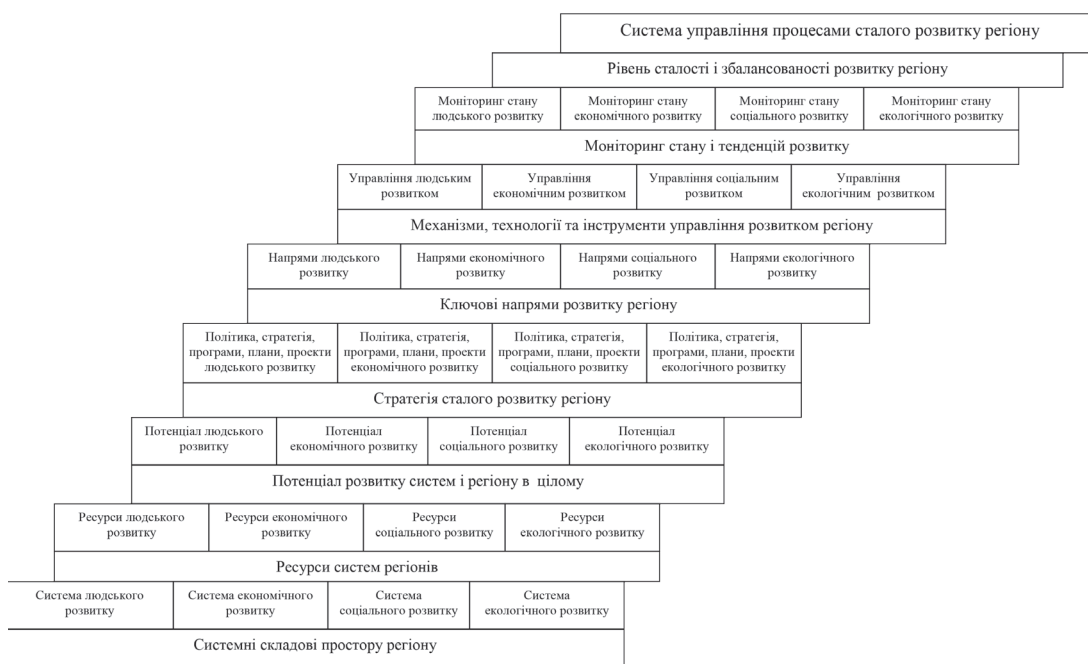

Рис. 2. Каскадна структура філософії формування потенціалу системи управління процесами сталого розвитку регіону

доповнення змісту виконуваних функцій і завдань та розстановки нових аспектів у внутрішній структурі управління, фокусування діяльності всіх підрозділів і державних службовців на визначенні і підтримці потенціалу з урахуванням впливових чинників, повнінні інформації про його стан і використання, а також на поглибленні корпоративної відповідальності. Слід усвідомити і необхідність удосконалення інституційного підґрунтя розвитку регіонів як складової потенціалу місцевого самоврядування. Існує необхідність перегляду характеру функцій управління за рахунок надання їм більш інтегруючого характеру, більшої комунікативності, адаптивності, трансформаційності та інших рис. До використовуваних традиційних принципів управління необхідно додати принципи превентивності, передбачуваності, запобігання, перестороги, дотримання обмежень та принципів сумарності, які в повсякденній операційній діяльності не завжди використовуються.

На сьогодні в органах місцевої влади відсутні спеціальний підрозділ чи окремі фахівці, які мають виняткову компетенцію з питань підвищення потенціалу розвитку території та здатність швидко реагувати й адаптуватися до змінюваних умов навколишнього середовища, які можуть створювати загрози для розвитку. Безальтернативною стає необхідність подальшого пошуку інноваційних методів і механізмів місцевого самоврядування для формування якісного, гнучкого й ефективного управління, використання потенціалу і науково-методологічного забезпечення цих методів і механізмів.

На сучасному етапі сфера і сила негативних впливів на стан процесів сталого розвитку регіонів майже необмежена.

Висновки. Наукове осмислення змісту терміна «потенціал місцевого самоврядування» в проєкції на розвиток регіону дозволяє в умовах збільшення повноважень місцевої влади підвищити увагу і спрямувати діяльність на раціональне використання потенціалу роз-

витку регіону шляхом запровадження нового бачення ролі потенціалу у формуванні цього процесу.

Гармонізація регіонального потенціалу з обраними темпами розвитку регіонів, запровадження нового порядку управління процесами розвитку з використанням сукупності впливових чинників і інноваційних методів управління дозволить регіонам реалізовувати і нарощувати власні можливості, покращувати добробут населення.

Подальшими напрямками досліджень потенціалу повинні стати: визначен-

ня стратегічних позицій, стратегічних альтернатив і цільових настанов розвитку потенціалу в контексті визначених шляхів розвитку регіонів, його інституційного забезпечення, формування показників і параметрів потенційних можливостей систем регіонів, поглиблення формальної і неформальної складових публічного управління і місцевого самоврядування (адміністрування і взаємовідносини з територіальними громадами, урядовими і неурядовими інституціями та інші, пов'язані з ними, проблемні питання).

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Яценко О. В. Формування потенціалу сталого розвитку і конкурентоспроможності сільських регіонів на інноваційних засадах : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05 / Яценко Олександр Володимирович ; Миколаїв. нац. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2015. – 387 с.
2. Чернюк Л. Г. Транспортний потенціал регіону та системна організація його використання / Л. Г. Чернюк // Збірник наукових праць ВНАУ. Сер. «Економіка». – 2011. – № 2 (53) – Т. 2. – С. 3 – 6.
3. Гедз М. Й. Сутність та структура соціально-економічного потенціалу модернізації регіонів / М. Й. Гедз // Фінансовий простір. – 2012. – № 2(6). – С. 33 – 38.
4. Сталій розвиток суспільства : навч. посіб. / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко ; за наук. ред. А. Садовенко. – 2-е вид. – К., 2011. – 392 с.
5. Управление устойчивым развитием в условиях переходной экономики : монография / А. Альбрехт, В. Б. Алексеенко, К. В. Балабанов [та ін.] ; за ред. : М. Шмидт, Б. Хансманн, Д. А. Палехов ; ГВУЗ «Нац. горный ун-т», Бранденбург. техн. ун-т Коттбус-Зенфтенберг. – Днепропетровск – Коттбус : НГУ : БТУ, 2015. – 429 с.
6. Марушевський Г. В. Інтеграція управлінських рішень для збалансованого розвитку : посібник / Г. В. Марушевський. – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2014. – 250 с.
7. Карамушка В. Екологічна збалансованість стратегічних ініціатив і проектів (інтегрування довірливих аспектів у стратегічне планування та проектну діяльність) : практич. посіб. / В. Карамушка ; за ред. В. Кучинського ; Проект «Регіональне врядування та розвиток». – К. : К.І.С., 2012. – 138 с.
8. Шафиков М. Т. Потенциал: сущность и структура / М. Т. Шафиков // Социально-гуманитарные знания. – 2002. – № 1. – С. 236 – 245.
9. Шляхто І. В. Оцінка інноваційного потенціалу регіону / І. В. Шляхто // Управление общественными экономическими системами. – 2007. – № 1. – С. 37 – 44.
10. Виноградова К. О. Сущность и структура потенциала развития региона / К. О. Виноградова, О. А. Ломовцева // Современные проблемы науки и образования [электронный журнал]. – 2013. – № 3. – Режим доступа : www.science-education.ru/ru/article/view?id=9620. – Загл. с экрана.
11. Эрдынцева Н. И. Ресурсный потенциал развития муниципальных образований / Н. И. Эрдынцева // Экономические проблемы регионов и отраслевых комплексов. – 2011. – № 4(40). – С. 302 – 304.
12. Шапарь А. Г. Устойчивое развитие и возможности его реализации / А. Г. Шапарь // Управление устойчивым развитием в условиях переходной экономики : монография / А. Альбрехт, В. Б. Алексеенко, К. В. Балабанов [та ін.] ; за ред. : М. Шмидт, Б. Хансманн, Д. А. Палехов ; ГВУЗ «Нац. горный ун-т», Бранденбург. техн. ун-т Коттбус-Зенфтенберг. – Днепропетровск – Коттбус : НГУ : БТУ, 2015. – С. 131 – 139.
13. Грязев М. В. Модель обеспечения устойчивого развития промышленного региона / М. В. Грязев, Н. Г. Иванова, А. Б. Копылов // Управление устойчивым развитием в условиях переходной экономики : монография / А. Альбрехт, В. Б. Алексеенко, К. В. Балабанов [та ін.] ; за ред. : М. Шмидт, Б. Хансманн, Д. А. Палехов ; ГВУЗ «Нац. горный ун-т», Бранденбург. техн. ун-т Коттбус-Зенфтенберг. – Днепропетровск – Коттбус : НГУ : БТУ, 2015. – С. 235 – 247.
14. Наукові засади стратегії сталого розвитку України : монографія / ІПРЕЕД НАН України, ІП НАН України, ІППЕ НАН України. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 714 с.

15. Стратегія сталого розвитку : підручник / В. М. Боголюбов, М. О. Клименко, Л. Г. Мельник [та ін.] ; за ред. В. М. Боголюбова. – Херсон : Оллі-плюс, 2012. – 446 с.
16. Основи стійкого розвитку. Практикум : навч. посіб. / за ред. Л.Г. Мельника та О.І. Карінцевої. – Суми : Університет. кн., 2005. – 352 с.
17. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.] – К. : Академія, 2001. – Т. 2 – 848 с.; Т. 3. – 952 с.
18. Алексеев Ю. П. Устойчивость и устойчивое развитие. Методологические ориентиры. Регион: территория и практика регионального развития / Ю. П. Алексеев, Б. Е. Шпилев. – М. : Наука, 1998. – 360 с.
19. Данилишин Б. М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений : монография / Б. М. Данилишин, Л. Б. Шостак. – К. : СОПС України НАНУ, 1999. – 367 с.
20. Марушевський Г. Формування основних засад сталого розвитку України / Г. Марушевський // Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 : монографія / за заг. ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2006. – С. 274 – 283.
21. Невелєв О. М. Сталий розвиток регіону: стратегічні напрямки та механізми : монографія / О. М. Невелєв, Б. М. Данилишин. – К. : Наук. думка, 2002. – 109 с.
22. Руденко Л. Г. Сталий розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України / Л. Г. Руденко // Укр. геогр. журнал. – 1998. – № 1. – С. 5 – 12.

REFERENCES:

1. Yatsenko, O. V., 2015. Formuvannya potentsialu staloho rozvytku i konkurentospromozhnosti sil's'kykh rehioniv na innovatsiynykh zasadakh [Capacity building for sustainable development and competitiveness of rural regions on the basis of innovation]. Mykolayiv (in Ukrainian).
2. Chernyuk, L. H., 2011. Transportnyy potentsial rehionu ta systemna orhanizatsiyya yoho vykorystannya [The transport capacity of the region and system use]. Zbirnyk naukovykh prats' VNAU. Ser. «Ekonomika» № 2 (53), 2, 3 – 6. (in Ukrainian).
3. Gedz, M. Y., 2012. Sutnist' ta struktura sotsial'no-ekonomichnoho potentsialu modernizatsiyyi rehioniv [The essence and structure of social and economic potential of the modernization of the regions]. Finansovyy prostir № 2(6), 33 – 38. (in Ukrainian).
4. Sadovenko, A., Maslovs'ka, L., Sereda, V., Tymochko, T., 2011. Stalyy rozvytok suspil'stva : navch. posib. [Sustainable development of society]. Kyiv (in Ukrainian).
5. Al'brekht, A., Alekseenko, V. B., Balabanov, K. V., Shmydt, M., Khansmann, B., Palekhov, D. A., 2015. Upravlenye ustoychivym razvytyem v uslovyakh perekhodnoy ekonomyy : monohrafiya [Management ustoychivym development in terms perekhodnoy economy]. HVUZ «Nats. hornyy un-t», Brandenburh. tekhn. un-t Kottbus-Zenftenberh. NHU : BTU, Dnepropetrovsk – Kottbus (in Ukrainian).
6. Marushevs'kyi, H.B., 2014. Intehratsiyya upravlins'kykh rishen' dlya zbalansovanoho rozvytku : posibnyk [Integration of management solutions for sustainable development]. Tsentr ekolohichnoyi osvity ta informatsiyyi, Kyiv (in Ukrainian).
7. Karamushka, V., 2012. Ekolohichna zbalansovanist' stratehichnykh initsiatyv i proektiv (intehruvannya dovkil'nykh aspektiv u stratehichne planuvannya ta proektну diyal'nist') : prakt. posib. [The ecological balance of strategic initiatives and projects (round about integrating aspects of strategic planning and project activities)]. Proekt «Rehional'ne vryaduvannya ta rozvytok». K.I.S, Kyiv (in Ukrainian).
8. Shafikov, M. T., 2002. Potentsial: suschnost i struktura [Potential: essence and structure]. Sotsialno-gumanitarnyye zananiya 1, 236 – 245. (in Russian).
9. Shlyahoto, I. V., 2007. Otsenka innovatsionnogo potentsiala rehiona [Assessment of the region's innovative capacity]. Upravlenie otechestvennyimi ekonomichnyimi sistemami 1, 37 – 44. (in Russian).
10. Vinogradova, K. O., 2013. Suschnost i struktura potentsiala razvitiya rehiona [The nature and structure of the capacity development of the region]. Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya [elektronnyy zhurnal] № 3. Access : www.science-education.ru/ru/article/view?id=9620. – Zagl. s ekrana. (in Russian).
11. Erdyntseva, N. I., 2011. Resursnyy potentsial razvitiya munitsipalnykh obrazovaniy [The resource potential of municipal development]. Ekonomicheskie problemy regionov i otraslevykh kompleksov 4(40), 302 – 304. (in Russian).
12. Shapar, A. G., 2015. Ustoychivoe razvitie i vozmozhnosti ego realizatsii. Upravlenie ustoy-

chivym razvitiem v usloviyah perehodnoy ekonomiki : monografiya [Sustainable development and the possibility of its implementation]. NGU : BTU, 131 – 139. Dnepropetrovsk – Kottbus (in Russian).

13. Gryazev, M. V., 2015. Model obespecheniya ustoychivogo razvitiya promyshlennogo regiona. Upravlenie ustoychivym razvitiem v usloviyah perehodnoy ekonomiki : monografiya [The model of sustainable development industrial region]. NGU : BTU, 235 – 247. Dnepropetrovsk – Kottbus (in Russian).

14. Naukovi zasady stratehiyi staloho rozvytku Ukrayiny : monohrafiya [Scientific principles of sustainable development strategy of Ukraine]. 2012. IPREED NAN Ukrayiny, Odesa (in Ukrainian).

15. Boholyubov, V. M., Klymenko, M. O., Mel'nyk, L. H., 2005. Stratehiya staloho rozvytku : pidruchnyk [Sustainable Development Strategy: a textbook]. Olli-plyus, Kherson (in Ukrainian).

16. Mel'nyk, L.H., Karintseva, O.I., 2005. Osnovy stiykoho rozvytku. Praktykum : navch. po-sib. [Basics of sustainable development]. Universytet. kn., Sumy (in Ukrainian).

17. Mochernyy, S.V., 2001. Ekonomichna entsyklopediya : u 3 t. [Economic Encyclopedia]. Akademiya, Kyiv (in Ukrainian).

18. Alekseev, Yu. P., 1998. Ustoychivost i ustoychivoe razvitie. Metodologicheskie orientiryi. Region: territoriya i praktika regionalnogo razvitiya [The stability and sustainable development. Methodological guidelines. Region: territory and practice of regional development]. Nauka, Moscow (in Russian).

19. Danilishin, B. M., 1999. Ustoychivoe razvitie v sisteme prirodno-resursnyih ogranicheniy : monografiya [Sustainable development in the natural-resource constraints system]. SOPS Ukrainyi NANU, Kyiv (in Russian).

20. Marushevs'kyy, H., 2006. Formuvannya osnovnykh zasad staloho rozvytku Ukrayiny. Ukrayina: Stratehichni priorityty. Analitychni otsinky – 2006 : monohrafiya [Formation of the basic principles of sustainable development in Ukraine]. NISD, 274 – 283. Kyiv (in Ukrainian).

21. Nevelyev, O. M., 2002. Stalyy rozvytok rehionu: stratehichni napryamky ta mekhanizmy : monohrafiya [Sustainable development of the region, strategic directions and mechanisms]. Nauk. dumka, Kyiv (in Ukrainian).

22. Rudenko, L. H., 1998. Stalyy rozvytok: poshuky modeley staloho rozvytku Ukrayiny [Sustainable development: the search for models of sustainable development in Ukraine]. Ukr. heohr. zhurnal 1, 5 – 12. (in Ukrainian).

Бобровська Олена Юрїївна – доктор наук з державного управління, професор
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
Адреса: 49044, Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29

Bobrovs'ka Olena Yu. – doctor of public administration, Full Prof.
Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National academy of public administration, office of the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044, Ukraine
E-mail: bobelur@meta.ua

Бобровская Елена Юрьевна – доктор наук по государственному управлению, профессор
Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины
Адрес: 49044, Днепропетровск, ул. Гоголя, 29